

Književna poročila.

Cankarjev zbornik. Uredil dr. Joža Glonar. V Ljubljani 1921. Izdala in založila Tiskovna zadruga. Str. 180.

Bodoči slovenski literarni zgodovinar bo Ivanu Cankarju gotovo zmirom ohranil častno mesto med tistimi, ki so s tvornostjo svoje besede in sugestivnostjo svojega umetniškega izraza posegali do bistva in do korenin tega ljudstva. Brezdvomno ga bo nazval največjega in najneposrednejšega slovenskega pisatelja svoje dobe. Kot izrazit produkt časa, ki se je snoval na križišču dveh zgodovinskih faktov, bo Cankarjev umetniški profil zmirom privlačil ne samo literarnega, marveč tudi kulturnopolitičnega raziskovalca slovenske zgodovine. S preredito odkritosrčnostjo in brezobzirnostjo se zrcali ta doba v Cankarjevem delu: tista do svojih najglobokejših korenin otrovana, bolešno paradokсна doba, ki je z vsemi svojimi vlakni in organi hlepela po enem samem cilju: po razkroju in uničenju same sebe. In ko je Cankarjev čas dosegel ta cilj, se je tudi on sam — njegov obrazovatelj in kritik — poslovil od nas.

Mi, sodobniki njegovi, smo bili Cankarjevemu delu zmirom nepravilni sodniki, kakor je človek krivičen i v ljubezni i v sovraštvu. In kot je doraščajoči rod pretiraval v svojem češčenju, ki ga je zavajalo v odurno opičje posnemanje blestečih mojstrovih zunanosti, prav tako so se starini izgubljali v jecljajočo nekritičnost, najčešče pa v neko sovražno, fanatično, onemoglo odklanjanje. In še danes ni drugače, ko razni nekromanti ne puste pri miru nezaščitenega groba pisateljevega. Nekritičnost, nestvarnost, ugibanja in podtikanja, ki si sama pišejo izpričevala svoje nekulture. Iz tega sledi, da si danes pri nas premnogi pigmejski duh drzne po „oštarijsko“ fraternizirati s Cankarjevimi delom in njegovo osebnostjo, katerih globin in ostrin ni niti izdaleč doslutil; da se obletnice pokojnikove smrti izpreminjajo po naših dnevnikih v nekakšne farse; da se skromen in izredno odkritosrčen izrek najjačjega sodobnega slovenskega duha, češ, da ne razume vseh Cankarjevih del (to se pravi, da jih ne more kritično pretehtati), sme reproducirati kot psovka! — Sodbe sodobnikov so zmirom povsem labilne. Ako tako vestno tehtajoč duh kot je dr. Prijatelj v svojem spominskem eseju «Domovina, glej umetnik!» pravi: «Markantnih, realnih tipov, lapidarnih faktov, monumentalnih prizorov, ki bi te spremljali v spominu vse življenje, nam Cankar torej ni zapustil» — je ta sodba nemara pravična, ki bo čez desetletja jasna ko beli dan, a je danes, ko živi za premnoge izmed nas — recimo — tip «Hlapca Jerneja» kot inkarnacija teženj in stremljenj tega ljudstva ter kot razodetje njegovega bistva, prav tako markantno, realno, lapidarno in monumentalno življenje kot živi za ruskega človeka — na priliko — tip kakega Gogoljevega Čičikova — samo dvomljive objektivne vrednosti: zakaj tudi «Hlapca Jerneja» ni mogoče pozabiti vse življenje.

Ampak čas, ta najbrezobzirnejši véjavec zrna in plevela, srditi rušilec vseh nekritičnih sodb in dogem — je pravičen sodnik. Kakor so pretekla desetletja obsodila v smrt in pogin marsikaj iz slovenske literature, kar je bilo po mnenju sodobnikov namenjeno nesmrtnosti, tako bo tudi jeklo desetletij kovalo na Cankarjevih delih in preizkušalo: kaj je vzraslo iz osrčja, kaj pognalo iz dneva v dan. Zato bo razmerje bodočega literarnega raziskovalca napram delu in umetnosti Ivana Cankarja izčiščenejše, pravičnejše in objektivnejše.

Ugladiti pot temu bodočemu monografu Cankarjevega dela (ako nas seveda tudi to pot — v našo lastno sramoto — ne prehiti kak dobroten tujec, kot se je to zgodilo pri Gregorčičevi monografiji) je — mislim — smatral urednik Glonar kot poglavitno nalogo pri urejanju «Cankarjevega zbornika», ki ga je «Ljubljanski zvon» za triletnico pisateljeve smrti poklonil spominu svojega najodličnejšega sodelavca. Zato ta «Zbornik» ni toliko spominski spis, kakor pred vsem zbornik gradiva, doneskov in materijala o Cankarju: škeice avtobiografij, lit. prvenci, pisma... (Nobenega dvoma torej ni, ali spada Cankarjeva mladostna bojovita pesem o Mahničju v «Zbornik» ali ne; Cankar jo je pač napisal — iz kakšnega razpoloženja in iz katerih nagibov, naj ugotovi poznejši literarni sodnik! — in ne more ta pesem žaliti danes ne Cankarjevega, ne Mahničevega spomina!) Zato je urednik v «Zborniku» prepustil besedo pred vsem Cankarju samemu in mu je s priobčitvijo policijskega akta kot značajnemu slovenskemu človeku postavil lepši spomenik, ko da mu je naprtil cel koš superlativov.

Ne da bi hotel zmanjševati vrline Prijateljevega eseja «Domovina, glej umetnik!», ki z redko pronicavostjo poizkuša očrtati genezo Cankarjeve umetniške poti in opozoriti — dasi seve ne rešiti — na njegov problem (to je problem vsega naroda!) in ki bo poleg Bartulovičeve simpatične analize «Cankarove subjektivnosti» podal bodočemu monografu niz estetsko-kritičnih sodb in domnev sodobnikov, so vendar med vsemi štirinajstimi prispevki tega «Zbornika» najvažnejša «Cankarjeva pisma Aškercu» in policijski akt «Cankar pred sodnijo», ki vsebuje pisateljevo sijajno predavanje «Slovinci in Jugoslovani».

V obeh teh doneskkih vidimo Cankarja bojovitega, smelega, impetuoznega, kar je bila osnovna črta njegove nature. Človek puntar, ki se upira in dviga proti krivemu in zločinskemu pojmovanju države kot organiziranega nasilja; s suvereno smelostjo in odkritostjo razodevajoč svoje in svojega naroda nacionalne in kulturne aspiracije; mlad tipajoč umetniški instinkt, ki se s plahim češčenjem bliža priznani umetniški avtoriteti in jo nato, v razmahu svojih lastnih sil, brezobzirno tehtajoč in ocenjujoč njeno stopnjevano hiranje in propadanje, rezko odklanja... Ta «Pisma Aškercu» tvorijo celo dramo; to je večna borba starih in mladih. Škoda samo, da se uredniku ni posrečilo zbrati več takih prispevkov, ki bodo osvetljevali pisateljevo osebnost našim potomcem v najbolj jarki luči: v policijskem aktu Cankarja glasnika narodovih teženj, v «Pismih» apostola svoje umetnosti. — Kar se tiče formalne strani «Pisem Aškercu», bi urednik storil prav, ako bi komentarje, ki so mestoma preveč za šole prikrojeni, po možnosti skrajšal.

Drugi prispevki v «Zborniku» so nemara manjše važnosti. R. Moleta članek «Kette v novomeški zadrugi» — dasi velezanimiv — je s Cankarjem samo v toliko v zvezi, v kolikor nam kaže sliko tedanjega naraščaja in mlado lice Cankarjevega najožjega prijatelja in sobojevnika; Šerkova paradokсна študija «Polikarp» bi sodila v knjigo razprav o elementih Cankarjeve umetnosti, ne v zbornik materijala. Iz Vybiralove bibliografije čeških prevodov Cankarjevih del «Cankar a my» pa bo tudi marsikateri Slovenec lahko z rešpektom zaznal, koliko je Cankar — sploh napisal!

Marsikdo bo začuden opazil, da v «Zborniku» ni zastopan ta ali oni Cankarjevih najožjih drugov, pred vsem O. Župančič. To molčanje bi se dalo razlagati s tem, da so bili odnošaji med Cankarjem in Župančičem povsem drugačni, nego razmerje Cankarja do drugih njegovih prijateljev, pa najsi so

ti, kakor dr. Prijatelj, stali z njim v eni bojni vrsti. Odnosaji umetniško enakovrednih duhov med seboj so zmirom subjektivno kritičnejši, globlji in bolj zastrti. Za razmotrivanje teh odnošajev pa danes še ni pravi čas.

«Cankarjev zbornik» je poleg Cankarjeve številke «Doma in sveta» prvi resni in dostojni poizkus, podati čitatelju na temelju gradiva kolikor mogoče kritično objektivno sliko zagonetne umetnikove osebnosti. Njegove ambicije segajo višje nego zgolj esejistično. Edicija nosi dokaj okusno zunanje lice. —

Knjiga vsebuje nekaj formalnih in tiskovnih nedostatkov. Na str. 149. se mora začetek petega odstavka glasiti «Der Kannonendonner» in ne «Kannendonner». Pismo, priobčeno na str. 170., je pisano Jos. Maziju in ne V. Maziju, kakor pravi opomba na str. 178. Ali je Cankarjevo štetje verzov ob «Junaški pesmi», o katerem govori opomba na str. 178., v tisku izpadlo po krivdi urednika ali tiskarja, ni ravno razvidno.

Fran Albrecht.

Štrekelj K.: Historična slovnica slovenskega jezika. 1. snopič. Izdalo s podporo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu Zgodovinsko društvo v Mariboru. Na Prevaljah. 1922. 64 str.

V dve strani dolgem uvodu govori «Odbor Zgodovinskega društva» v Mariboru o usodi rokopisa tega dela in o načinu njega izdaje. Pravilno se tukaj poudarja, da je delo prav za prav rokopis predavanj na univerzi, ki ima vsled tega svoje posebne lastnosti — ali recimo naravnost: slabosti — kakor jih knjiga, določena za tisk, ne sme imeti. Štrekelj rokopisa niti dijakom ni dal na vpogled in prepis, kamoli da bi dovolil, da se ta predavanja v tej obliki natisnejo. Uvod ima prav, če pravi, da delo ni «ne popolno, ne za tisk prirejeno», moti pa se, če pravi, da je bila Štreklju «pravo življenjsko delo baš ta slovnica» in da ga je dohitela smrt sredi dela. Ta predavanja so res ne popolna; obsegajo namreč samo fonologijo in morfologijo nominov in pronominov, glagol je obdelan že nenavadno sumarično in kje so še ostala velika poglavja, ki so potrebna za historično slovnico. V njih je podan samo posebej droben, sumaričen referat o tem, kar so na tem polju opravili drugi, prepleten s Štrekljevimi kritičnimi opazkami. To je bil za Štreklja nekak «Pflichtkolleg», ki ga je vsako četrto leto po svojem kontraktu moral čitati. Prava njegova «življenjska naloga» ni bila historična slovnica, ampak etimologija! V tej je njegova prava sila in moč, njej velja večina njegovih publikacij, z njo si je pridobil slavo ne samo med slavisti, ampak tudi med germanisti in romanisti. Štrekelj se je vsega tega dobro zavedal: on ni naznanil predavanja o «historični slovnici slovenskega jezika», ampak n. pr. «o historični fonologiji (oziroma morfologiji)» itd. Naslov publikacije zato ni Štrekljev in obljublja več, ko bo publikacija nazadnje dala. Tudi ni rad poslušal, če ga je kdo vprašal, kdaj bo izšla njegova slovenska slovnica, ki jo je heidelberški založnik Winter že leta obljubljal. Zaslovela pa so ta predavanja takoj — in po pravici — ker so bila prvi poizkus sinteze in ker je bil po Oblakovi smrti Štrekelj edini, od katerega smo lahko pričakovali zgodovino našega jezika. Ni njegova krivda, da tega željnega pričakovanja ni utešil. Ni mu bilo dano! Na črešnji ne rastejo višnje.

Uvod pravi, da odbor Zgodovinskega društva «ni odgovoren niti za vsebino niti za obliko dela samega» — stališče je popolnoma pravilno, toda javnost bi morala izvedeti, kdo je odgovoren za način, kako se je rokopis natisnil. Ali je za to odgovoren celokupni odbor, ali kak anonimni urednik ali celo samo korektor Mohorjeve tiskarne? Publikacija je prevažna, stavek